

törökök atyaistene, s aki a nemzet egységét veszélyezteti, az az Atatürki hagyományokat köpi le - nos, akkor feltehetően maguk is fegyvert fognának, még saját maguk ellen is, ha ezt a parancsot kapják feljebbvalójuktól. Ez nálunk a katonaság: a kurd fiatalokból kitépik, kilúgozzák hagyományaikat, hogy *Atatürköt* és a nagy török szellemet ültessék mindennek a helyére. Így irányítható az egész ország.

Folytatjuk

(Megjelent a Magyar Nemzet 2005. május 21-i számában)

* * *

Gál Éva Emese

Az emlékezet útjai **90 éve történt az örmény genocídium**

Április második felében az örmény közösségek világszerte megemlékeztek a 90 évvel ezelőtti törökországi örmény népirtásról, amikor 1915-ben az első világháború leple alatt az Ifjú Törökök pártja deportálás látszatát keltve megsemmisített mintegy másfél millió anatóliai örményt. Az alábbiakban erre emlékezett az erdélyi *Puskás Attila* örmény katolikus vikárius.

Az évforduló alkalmából a Kossuth rádió április 18-24 között megszervezte az örmény templomok harangzúgás-sorozatát: sorra megszólalt a jeruzsálemi örmény templom harangja, az ecsmiadzini-örmény apostoli egyház templomának harangja, a libanoni székesegyház, a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templom és a budapesti Orly utcai örmény templom harangja. Gyergyószentmiklóson, ahol jelenleg a legnagyobb lélekszámú örmény közösség él Erdélyben, már április 19-én megemlékeztek a genocídiumról, amikor Puskás Attila örmény katolikus érseki helynök rövid történelmi ismertetője után háromrészes filmet is megtekinthettek a résztvevők az örmény-magyarokról, április 24-én pedig megemlékező szentmisét tartottak az örmény katolikus templomban.

- Milyen történelmi előzmények vezettek az 1915-ös törökországi örmény népirtáshoz? - kérdeztük Puskás Attila vikárius urat.

- Az örmény genocídium története visszanyúlik a 19. század végére, már az 1880-as évek második felében érték atrocitások az örményeket. Anatóliai jelenlétük Ani városának pusztulásával hozható összefüggésbe, azt 1054-1064-ben először a bizánciak, majd a törökök rombolták le. Ezután kezdődött az örmény népvándorlás, s ennek következtében kerültek 6-700 évvel később Erdélybe is az örmények, egy másik részük viszont fokozatosan délre szorult, eljutott Anatóliába, Cilicia területére, tehát a ciliciai királyság alapítása az örmények nevéhez fűződik.

A királyság bukása után, tehát a 14. század végétől élnek örmények az anatóliai területeken, ahol jelentős gazdasági potenciált képeztek, s mint keresztényeknek, a török szultánok engedélyezték nekik a szabad vallásgyakorlást, sőt annyira megbíztak bennük, hogy fennhatóságuk alá tartozott valamennyi keresztény egyházi felekezet. A 19. század mindenütt a nemzeti öntudatra ébredés, megújulás százada, magyar földön is a forradalom ideje, ha a márciusi ifjakra gondolunk. Törökországban a nemzeti öntudatra ébredés sajnos az örmény genocídiumhoz vezetett. 1914-ben került hatalomra az Ifjú Törökök pártja, amely - mint minden nemzeti eszméktől fűtött párt - kizárólagosan török uralmat akart az ország egész területén, s abba nem férték bele a nemzeti kisebbségek, az örmény kisebbség pedig óriási szálla volt a szemükben.

Kihasználva az első világháborús zavaros helyzetet, megszervezték a szisztematikus népirtást, megrendezve az örmény deportálást. Először az örmény értelmiséget vitték el, orvosokat, papokat, majd a népet deportálták, illetve végezték ki. Nagyon sok örményt kivittek a szíriai sivatagba, és otthagytak 30-40 fős melegekben, ahol nagy részük elpusztult. Többen vértanúhalált szenvedtek, mert bár a genocídium a kisebbség ellen irányult, volt vallási háttere is. Medin püspökét, *Ignác Maloiant* tizennégy társával a kereszténység megtagadására szólították fel, s mert ezt nem voltak hajlandók megtenni, főbe lölték őket. Ignác Maloian püspököt 2000-ben avatta boldoggá *II. János Pál pápa* a Szent Péter téren, amely egyben üzenet is volt a török nép számára, hogy vértanúságról és keresztényüldözésről volt szó.

A magyarság a népirtás történetét *Franz Werfel: A Musza Dagh negyven napja* című regényéből ismerheti, amely nagyon szépen rögzíti a törökországi Mózes-hegy körüli eseményeket. A Mózes-hegy egyik oldala a Földközi-tengerre néz, s tudjuk: ott várták a francia hatóságok a menekülő örményeket, és megmentettek, akit lehetett. A francia hadsereg közbelépése sok örményt megmenekített, Szíriába és Libanonba telepítve őket.

Egy ilyen 1915-ben létesített, ma virágzó kisváros Szíria és Libanon határán *Andzsar*, színörmény kultúrával a muzulmán kultúra közepén. Megjegyzendő, hogy bár nem léptek közbe, a nagyhatalmak a hábo-

rús viszonyok között is felemelték szavukat a népirtás ellen, de hathatós segítséget csak Franciaország nyújtott.

Tudjuk azt is, hogy *XIV. Benedek pápa* is tiltakozott az örmények öldöklése ellen. 1915-ben megszűnt az örmény kisebbség Anatóliában, s az adatok szerint mintegy másfél millió ember pusztult el. Ez azért nagy szám, mert abban az időben összesen négymillió-ötszázezer örmény élt a világon, tehát a kiirtott örménység a nemzet egyharmada. A kérdés, hogy mennyiben volt népirtásról szó? A török hatóságok ugyanis ma is azt tartják, hogy az örmények üldözése a háborús viszonyok miatt alakult ki, és a török hatóságok nem vonhatók felelősségre népirtás miatt. Mára már viszont több ország elismerte, hogy az örmény genocídium volt a 20. század első népirtása. Az ENSZ 1985-ben, az Európa Tanács 1987-ben ismerte el, majd 2001-től több európai állam, mint Franciaország, Olaszország, Hollandia. A Szentatya 1996-ban írt levelében ugyanígy értelmezi ezt a történetet, s ezt 1999-ben nyomtatékosította. Ez azért fontos, mert ez az első pápai nyilatkozat, amelyben az örmény népirtás genocídiumként szerepel, tehát egy nép ellen irányuló, erkölcsileg elítélendő cselekedetként.

- Mi lehet annak az oka, hogy az Amerikai Egyesült Államok még nem ismerte el az örmény genocídiumot?

- Ez érdekes jelenség. A 20. század történelmében mindenki figyelme a zsidó népirtásra irányul, ezt tartják a század első népirtásának. *Adolf Hitler*, amikor megszervezte a zsidóság felszámolását, szembe-sült a kérdéssel, hogy mit fog hozzá szólni a világ, s azt válaszolta: „*Ha az örmények kiirtásához nem szólt semmit, a zsidókéhoz sem fog.*” Hitler tehát tudott az örmény népirtásról, amelybe a korabeli Németország nem avatkozott bele, szövetséges viszonyban lévén Törökországgal. Hogy most sem ismerik el, azon lehet gondolkodni. A történelmi valóságra figyelő demokráciák számára viszont egyértelmű: a 20. század első népöldöklése az örmény genocídium, ha nem is volt olyan méretű, mint a zsidó holokauszt. Itt nem számokról van szó, hanem magának a tettnek az erkölcsi súlyosságáról, s ilyen értelemben az örmények elvárják, hogy az Egyesült Államok is ismerje el a törökországi örmény genocídiumot, mint a 20. század első népirtását.

2001-ben a kereszténységük 1700. évfordulóját ünneplő örmények felvonultak Rómában az Amerikai Egyesült Államok nagykövetsége előtt, és transzparenszekkel kérték, hogy ismerje el az örmény genocídiumot.

- Milyen erdélyi, illetve romániai vonatkozásai vannak a genocídiumnak?

- A népirtás elől menekítve száz gyermek került Erdélybe, Csíkszépvíz fogadta be őket, s innen indulva olvadtak be az erdélyi örménymagyarországba. Leszármazottaik ma is közöttünk élnek, mint például *Bodurján János*, a székelyudvarhelyi Palló Imre művészeti iskola igazgatója. Nagyon sokan menekültek Bukarestbe, fölpezsdítve az örmény diaszpórát, amely körülbelül ugyanolyan idős, mint az erdélyi. Az Erdélybe sodródott örmények katolikusokká váltak, míg az Ó-Romániába kerültek az úgynevezett apostoli egyház fogadta be.

- Az örménymagyarokról szóló filmben, amelyet a gyergyói megemlékezés alkalmával láthattunk, szó volt a velencei Szent Lázár szigetről is. Mi ennek a jelentősége az örménység szempontjából ?

- A Szent Lázár sziget az 1701 -ben alakult örmény Mechitarista rend központja, amely az egyetlen örmény szerzetesrend. A törökök elől menekültek oda. A Szent Lázár szigeten kolostor áll, a világ egyik legnagyobb örmény nyelvű könyvtárával. Nyomdát alapítottak, iskolát, ahol ma is örmény nyelvkurzusokat tartanak, valamint történelmi tanfolyamokat és örmény kulturális rendezvényeket szerveznek. Az intézmény nyitott mindenki előtt, tehát bárki, aki beszél egy világnyelvet, itt elmélyülhet tanulmányaiban. Most Európa-szerre tendencia, hogy a kolostorokat lelkigyakorlatot, meditációkat lebonyolító szállodákká alakítsák át, tért hódít egy ilyen vallásos jellegű turizmus Európában, amelynek befogadó központja a Szent Lázár sziget is.

Visszatérve az örmény genocídiumra, a Kossuth rádió által kezdeményezett örmény harangzúgás-sorozat azt a célt is szolgálta, hogy a magyarság megismerje az örmény nép történetét, mert úgy érzem, a két nép története nemcsak abban a vonatkozásban függ össze, hogy Erdélyben összeolvadtak, hanem abban is, hogy mindkettőnek hányatott sorsa volt a történelem során, és óriási túlélési képesség jellemezte, amelynek a nyelven túl, a történelmi tudat, és az Istenhit adott erőt.

(Megjelent az Erdélyi riport 2005. május 19-i számában)

* * *